

GLOBALLASHUV SHAROITIDA G‘OYAVIY-MAFKURAVIY JARAYONLAR INTENSIVLASHUVINING ASOSIY TAMOYILLARI

Xodjayev Olimxon Shavkatovich

Qo‘qon davlat universiteti Falsafa va dinshunoslik kafedrasida katta o‘qituvchisi,
falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv sharoitida g‘oyaviy-mafkuraviy jarayonlar intensivlashuvining asosiy tamoyillari falsafiy, ijtimoiy-siyosiy va kommunikativ yondashuvlar kesishmasida tahlil qilinadi. Tadqiqotning nazariy markazida globallashuvning faqat iqtisodiy integratsiya yoki texnologik tezlashuv emas, balki ijtimoiy ong, qadriyatlar tizimi, identitet, fuqarolik mas‘uliyati va axborot tanlash madaniyatini qayta shakllantiruvchi murakkab jarayon ekani haqidagi konseptual qarash turadi. Maqolada g‘oya va mafkura jamiyatni birlashtiruvchi, yo‘naltiruvchi, legitimlashtiruvchi va himoyalovchi ma‘naviy mexanizmlar sifatida ko‘rib chiqiladi; shu bilan birga, raqamli muhitda mafkuraviy ta‘sirning tezligi, ko‘lami, ko‘rinmasligi va emotsional kuchi ortib borayotgani asoslanadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, hozirgi bosqichda g‘oyaviy-mafkuraviy jarayonlar intensivlashuvi besh asosiy tamoyil orqali namoyon bo‘ladi: axborot oqimlarining transmilliylashuvi, qadriyatlar raqobatining kuchayishi, raqamli platformalar orqali ijtimoiy ongga ta‘sir mexanizmlarining murakkablashuvi, milliy identitet va universal qadriyatlar o‘rtasida muvozanat izlash, shuningdek, mafkuraviy immunitetni bilim, tanqidiy tafakkur va ma‘naviy mas‘uliyat bilan uyg‘un rivojlantirish zarurati. Maqolada O‘zbekistonning konstitutsiyaviy qadriyatlari, “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi va 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasida belgilangan inson qadrini ulug‘lash, ma‘naviy taraqqiyot, fuqarolik jamiyati, ochiqlik va xavfsizlik tamoyillari globallashuv davridagi mafkuraviy barqarorlikning milliy-nazariy asoslari sifatida izohlanadi. Xulosa sifatida g‘oyaviy-mafkuraviy jarayonlarni boshqarish ma‘muriy cheklov emas, balki ilmiy asoslangan ma‘rifiy siyosat, axborot savodxonligi, ijtimoiy muloqot va qadriyatlar uzviyligini ta‘minlash orqali amalga oshirilishi lozimligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, g‘oya, mafkura, mafkuraviy jarayon, intensivlashuv, ijtimoiy ong, axborot makoni, raqamli kommunikatsiya, mafkuraviy immunitet, milliy identitet, qadriyatlar raqobati, ma‘naviy barqarorlik.

KIRISH

Globaldashuv zamonaviy jamiyatning barcha qatlamlariga kirib borayotgan ko‘p o‘lchamli jarayon bo‘lib, u iqtisodiy bozorlar, siyosiy institutlar, madaniy aloqalar va axborot-kommunikatsiya tizimlari bilan bir qatorda insonning dunyoni anglash usuli, jamiyat haqidagi tasavvuri, qadriyat tanlovi hamda ijtimoiy mas‘uliyatiga ham bevosita ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shu ma‘noda g‘oyaviy-mafkuraviy jarayonlarning intensivlashuvi globallashuvning ikkilamchi oqibati emas, balki uning ichki mohiyatini tashkil etuvchi asosiy ijtimoiy-falsafiy hodisalardan biridir. Agar klassik davrda

mafkuraviy ta'sir ko'proq davlat institutlari, ta'lim tizimi, siyosiy tashkilotlar va an'anaviy ommaviy axborot vositalari orqali shakllangan bo'lsa, hozirgi davrda ijtimoiy tarmoqlar, transmilliy media platformalar, algoritmik tavsiya tizimlari, vizual madaniyat, tezkor xabarlar va virtual jamoalar g'oyaviy kurash maydonining markaziga aylanmoqda. Bu jarayonda inson bir vaqtning o'zida ko'plab mafkuraviy takliflar, qiymat mezonlari, turmush tarzi modellari va siyosiy-madaniy talqinlar bilan to'qnashadi; natijada ijtimoiy ongda tanlash, saralash, qabul qilish yoki rad etish jarayonlari ancha tezlashadi. G'oya jamiyat hayotida muayyan maqsad, ideal, mazmun va yo'nalish beruvchi intellektual-ma'naviy birlik bo'lsa, mafkura ana shu g'oyalarni ijtimoiy manfaat, tarixiy tajriba, siyosiy maqsad, madaniy xotira va institutsional amaliyot bilan bog'laydigan tizimli hodisadir. Globallashuv davrida bu ikki hodisa o'zining an'anaviy shakllarini saqlab qolgan holda yangi ifoda vositalariga ega bo'ladi: g'oya kontentga, shiorga, memga, brendga, bloger nutqiga, siyosiy narrativga yoki madaniy trendga aylanadi; mafkura esa ko'pincha ochiq doktrina sifatida emas, balki iste'mol madaniyati, ommaviy did, raqamli xulq-atvor, emotsional identifikatsiya va kundalik tanlovlar ichida namoyon bo'ladi. Shu bois g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlarni faqat an'anaviy targ'ibot doirasida tushuntirish bugungi murakkab vaziyatni yetarli ochib bera olmaydi. O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida inson qadrini ulug'lash, ochiq fuqarolik jamiyatini rivojlantirish, ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash, milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda umumbashariy muammolarga yondashish kabi ustuvor vazifalar globallashuv sharoitida mafkuraviy barqarorlikka yangicha nazariy yondashuvni talab qiladi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida fikr, so'z, e'tiqod, axborot izlash va tarqatish erkinligi kafolatlanganligi demokratik jamiyatda g'oyaviy jarayonlarning huquqiy asosini belgilaydi; biroq erkinlikning o'zi mafkuraviy mas'uliyatdan ajralib qolsa, axborot ko'pligi bilimsizlikni, kommunikativ ochiqlik esa qadriyatsiz beqarorlikni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun ham ushbu maqolaning dolzarbligi globallashuv davrida g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlar qanday tamoyillar asosida intensivlashayotganini, ularning ijtimoiy ongga ta'siri qanday shakllarda namoyon bo'layotganini va milliy taraqqiyot manfaatlari bilan qanday uyg'unlashtirilishi zarurligini ilmiy asoslash ehtiyoji bilan belgilanadi. Tadqiqotning maqsadi globallashuv sharoitida g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlar intensivlashuvining asosiy tamoyillarini aniqlash, ularning ijtimoiy-falsafiy mazmunini ochib berish hamda O'zbekiston jamiyatida ma'naviy barqarorlik, milliy identitet va ochiq axborot makoni o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga doir nazariy xulosalar ishlab chiqishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun maqolada mafkura nazariyasi, globallashuv sotsiologiyasi, kommunikativ harakat nazariyasi, axborot jamiyati konsepsiyasi va milliy taraqqiyot strategiyalari o'zaro bog'liq holda tahlil qilinadi. Mazkur yondashuv, bir tomondan, g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlarni abstrakt shiorlar majmui sifatida emas, balki real ijtimoiy ong, kommunikativ tajriba va institutsional muhitning jonli harakati sifatida tushunishga imkon beradi; ikkinchi tomondan esa globallashuvni mutlaq tahdid yoki mutlaq imkoniyat sifatida emas, balki ongli boshqaruv, ma'rifiy tayyorgarlik va qadriyatlar barqarorligini talab qiladigan ochiq tarixiy sharoit sifatida baholashga asos yaratadi.

METODLAR

Tadqiqot metodologiyasi ijtimoiy-falsafiy tahlil, tizimli yondashuv, qiyosiy-konseptual izohlash, diskursiv tahlil va normativ-huquqiy manbalarni mazmunan sharhlash usullarining uyg'un qo'llanishiga asoslandi. Ijtimoiy-falsafiy tahlil yordamida g'oya va mafkura tushunchalari shaxs, jamiyat, davlat, madaniyat va tarixiy xotira o'rtasidagi vositachi ma'naviy hodisalar sifatida ko'rib chiqildi; tizimli yondashuv esa globallashuv, axborotlashuv, raqamli kommunikatsiya va qadriyatlar raqobatini bir-biridan ajratilgan holatlar emas, balki yagona ijtimoiy muhitning o'zaro bog'liq komponentlari sifatida tushuntirishga xizmat qildi. Qiyosiy-konseptual izohlash jarayonida K. Mannheimning ideologiya va utopiya haqidagi qarashlari, A. Gramscining madaniy gegemonlik konsepsiyasi, L. Althusserning mafkuraviy apparatlar haqidagi yondashuvi, J. Habermasning kommunikativ ratsionallik nazariyasi, M. Castellsning tarmoq jamiyati haqidagi g'oyalari, R. Robertson va D. Heldning globallashuv tahlillari mazkur mavzuga tatbiq etildi. Ushbu manbalar maqolada bevosita nazariy tayanch vazifasini bajaradi, ammo ular mexanik tarzda ko'chirilmaydi; aksincha, O'zbekiston jamiyatining hozirgi ijtimoiy-ma'naviy sharoiti, milliy taraqqiyot strategiyalari va globallashuvning mahalliy tajribasi bilan mantiqan bog'lanadi. Diskursiv tahlil usuli orqali mafkuraviy jarayonlarning hozirgi bosqichda qanday til, obraz, narrativ, ramz va kommunikativ platformalar orqali shakllanishi o'rganildi. Bunda mafkuraviy ta'sir faqat rasmiy siyosiy bayonotlar yoki an'anaviy targ'ibot matnlari bilan cheklanmasligi, balki kundalik hayotdagi iste'mol odatlari, ijtimoiy tarmoqlardagi bahslar, yoshlar submadaniyati, ommaviy san'at mahsulotlari, diniy-ma'naviy talqinlar, migratsiya tajribasi va global madaniyat oqimlari orqali ham namoyon bo'lishi nazarda tutildi. Normativ-huquqiy tahlil doirasida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "O'zbekiston - 2030" strategiyasi va 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasining inson qadri, huquqiy davlat, fuqarolik jamiyati, ma'naviy taraqqiyot, xavfsizlik va ochiqlik bilan bog'liq tamoyillari tahlil qilindi. Metodologik nuqtayi nazardan maqola mafkurani faqat siyosiy nazorat vositasi sifatida talqin qiladigan tor yondashuvdan voz kechadi; mafkura jamiyatning o'zini anglash, umumiy maqsadni belgilash, tarixiy xotirani saqlash, fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish va tashqi g'oyaviy bosimlarga qarshi ma'naviy barqarorlikni ta'minlash mexanizmi sifatida izohlanadi. Shu bilan birga, tadqiqotda mafkuraviy jarayonlarni mutlaq ijobiy hodisa sifatida ideallashtirishdan ham saqlanildi, chunki har qanday mafkura demokratik muloqot, tanqidiy tafakkur va inson huquqlari bilan uyg'unlashmasa, yopiq dogmatik tizimga aylanish xavfini tug'diradi. Shuning uchun metodologik mezon sifatida uchlik muvozanat tanlandi: birinchidan, milliy g'oya va tarixiy xotirani asrash; ikkinchidan, global bilim, ilm-fan va texnologik taraqqiyotdan oqilona foydalanish; uchinchidan, shaxs erkinligi, fikrlar xilma-xilligi va jamoat mas'uliyatini uyg'un ta'minlash. Aynan shu muvozanat globallashuv sharoitida g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlar intensivlashuvini falsafiy jihatdan baholashning eng muhim ilmiy mezoni sifatida qabul qilindi. Maqolada manbalarni tanlashda ikki talabga amal qilindi: nazariy manbalar global ijtimoiy-falsafiy fikrda tan olingan bo'lishi, milliy-huquqiy manbalar esa O'zbekistonning amaldagi taraqqiyot yo'nalishlarini aks ettirishi lozim. Natijada tadqiqot sof tavsifiy bayon emas, balki global nazariya va milliy ijtimoiy tajriba o'rtasidagi ilmiy muloqot shaklida qurildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, globallashtirish sharoitida g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlarning intensivlashuvi tasodifiy yoki faqat tashqi ta'sirlar bilan izohlanadigan hodisa emas, balki axborot-kommunikatsiya inqilobi, transmilliy madaniy almashinuv, siyosiy raqobat, iqtisodiy manfaatlar, migratsiya, ta'lim va raqamli ijtimoiylashuv jarayonlari bilan bog'liq qonuniyatli tendensiyadir. Birinchi asosiy tamoyil axborot oqimlarining transmilliylashuvidir: bugungi shaxs faqat mahalliy axborot maydonida emas, balki turli tillar, madaniyatlar, siyosiy talqinlar va qadriyat modellarini uzluksiz taklif qiluvchi global tarmoq ichida yashaydi. Bu holat g'oyaviy ta'sir makonini hududiy chegaralardan chiqaradi va mafkuraviy raqobatni real vaqt rejimida kechadigan jarayonga aylantiradi. Ikkinchi tamoyil qadriyatlar raqobatining kuchayishidir: globallashtirish inson huquqlari, erkinlik, ochiqlik, innovatsiya va universal hamkorlik kabi ijobiy qadriyatlarni kengaytirishi bilan birga, iste'molchilik, individualizmning haddan tashqari kuchayishi, tarixiy xotiraning zaiflashuvi, ma'naviy relativizm va madaniy begonlashuv kabi muammolarni ham yuzaga chiqaradi. Uchinchisi raqamli platformalar orqali ijtimoiy ongga ta'sir mexanizmlarining murakkablashuvidir: algoritmlar insonning axborot tanlovini ko'rinmas tarzda yo'naltiradi, emotsional kontent ratsional tahlildan tezroq tarqaladi, qisqa va keskin xabarlar esa chuqur ilmiy fikrni siqib chiqarishi mumkin. Bu jarayonda mafkuraviy ta'sir an'anaviy targ'ibot kabi ochiq ko'rinmaydi; u foydalanuvchining qiziqishlari, qo'rquvlari, orzulari va ijtimoiy identifikatsiyasi bilan bog'langan holda ishlaydi. To'rtinchi tamoyil milliy identitet va universal qadriyatlar o'rtasida muvozanat izlashdir. Globallashtirish sharoitida milliy identitetni yopiq va o'zgarishga qarshi tizim sifatida saqlab qolish mumkin emas; aksincha, u zamonaviy bilim, ochiq muloqot, ilm-fan, huquqiy madaniyat va global hamkorlik bilan boyitilgan holda rivojlanishi kerak. Beshinchi tamoyil mafkuraviy immunitetning mazmunan yangilanishidir: ilgari mafkuraviy immunitet ko'pincha tashqi g'oyalarga qarshi himoyalash sifatida talqin qilingan bo'lsa, hozirgi sharoitda u tanqidiy fikrlash, axborotni tekshirish, qadriyatli tanlov qilish, manipulyatsiyani anglash, fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish va o'z milliy manfaatlarini global kontekstda tushunish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Natijalar shuni ham ko'rsatadiki, g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlar intensivlashuvi bir yoqlama xavf sifatida baholansa, jamiyatda mudofaa psixologiyasi kuchayadi; agar u faqat imkoniyat sifatida talqin qilinsa, beparvolik va nazoratsiz ta'sirlar maydoni kengayadi. Eng maqbul yondashuv uni boshqarilishi, anglanishi va ma'rifiy jihatdan yo'naltirilishi lozim bo'lgan murakkab ijtimoiy jarayon sifatida tushunishdir. O'zbekiston sharoitida bu jarayon Konstitutsiyada belgilangan fikr, so'z, e'tiqod va axborot erkinligi bilan ma'naviy mas'uliyat, jamoat manfaatlari, ijtimoiy barqarorlik va milliy taraqqiyot maqsadlari o'rtasidagi muvozanatni talab qiladi. "O'zbekiston - 2030" strategiyasida sog'lom, bilimli va ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash, adolat, qonun ustuvorligi, xavfsizlik va barqarorlikni kafolatli ta'minlash maqsadlari belgilanganligi globallashtirish davridagi mafkuraviy jarayonlarga bevosita daxldor nazariy-amaliy asosdir. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish, milliy manfaatlardan kelib chiqib umumbashariy muammolarga yondashish kabi yo'nalishlar belgilangan bo'lib, ular g'oyaviy-

mafkuraviy jarayonlarni faqat himoya paradigmasida emas, balki taraqqiyot paradigmasida tushunishga imkon beradi. Natijalar asosida shunday xulosa chiqarish mumkinki, globallashuv sharoitida mafkuraviy barqarorlikning kuchi taqiqlash miqdori bilan emas, balki jamiyatning tushunish, tahlil qilish, tanlash va ijodiy javob berish salohiyati bilan o'lchanadi. Aynan shu salohiyat ta'lim, ilmiy tafakkur, milliy madaniyat, ommaviy axborot vositalari, diniy-ma'rifiy muhit, oila va mahalla institutlarining zamonaviy uyg'unligida shakllanadi. Shu jihatdan g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlar intensivlashuvi zamonaviy jamiyat oldiga ikki tomonlama vazifa qo'yadi: bir tomondan, tashqi axborot-madaniy bosimlarga nisbatan ongli immunitetni kuchaytirish; ikkinchi tomondan, milliy g'oyani zamonaviy, ochiq, ilmiy va yoshlar ongiga ta'sirchan shaklda qayta ifodalash.

MUHOKAMA

Muhokama shuni ko'rsatadiki, globallashuv sharoitida g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlarning intensivlashuvi haqidagi ilmiy tahlil ikki chekka nuqtadan ehtiyot bo'lishi lozim: birinchi chekka nuqta globallashuvni mutlaq xavf sifatida ko'rish va har qanday tashqi g'oyaviy ta'sirni avtomatik ravishda rad etishdir; ikkinchi chekka nuqta esa globallashuvni tabiiy taraqqiyot oqimi deb baholab, milliy qadriyatlar, tarixiy xotira va ma'naviy xavfsizlik masalalarini ikkinchi darajaga tushirib qo'yishdir. Har ikki yondashuv ham ilmiy jihatdan yetarli emas, chunki jamiyat hayoti murakkab, ko'p qatlamli va dinamik jarayondir. Castells ta'kidlagan tarmoq jamiyati sharoitida hokimiyat va ta'sir ko'pincha axborotni kim ishlab chiqarishi, kim tarqatishi va kim talqin qilishiga bog'liq bo'ladi. Demak, mafkuraviy jarayon ham tarmoq mantiqi asosida harakat qiladi: markazlashgan manbadan ko'ra ko'p markazli, tez o'zgaruvchi, emotsional jihatdan kuchli va auditoriya ishtirokiga tayangan shakllar samaraliroq bo'lib bormoqda. Gramscining madaniy gegemonlik haqidagi fikrlari bu jarayonni tushuntirishda muhim: mafkuraviy ustunlik faqat siyosiy majburlash orqali emas, balki kundalik hayotning "tabiiy" deb qabul qilingan ma'nolari orqali shakllanadi. Bugungi raqamli madaniyatda ham ayrim qarashlar, didlar, xulq-atvor modellari va ijtimoiy orzular aynan shunday "tabiiy" ko'rinishda tarqaladi. Althusserning mafkuraviy apparatlar haqidagi g'oyasi esa ta'lim, oila, media va madaniyat institutlarining ijtimoiy ongni shakllantirishdagi rolini eslatadi; biroq hozir bu apparatlar qatoriga algoritmik platformalar, blogosfera, transmilliy ko'ngilochar industriyalar va virtual jamoalar ham qo'shildi. Habermasning kommunikativ ratsionallik konsepsiyasi nuqtayi nazaridan esa mafkuraviy barqarorlik majburlash orqali emas, balki ochiq, dalillangan, mas'uliyatli va muloqotga asoslangan jamoaviy anglash orqali mustahkamlanadi. Shu bois globallashuv davrida g'oyaviy tarbiya biryoqlama nasihat yoki shiorlar majmui bo'lib qolsa, u yoshlar ongiga chuqur singmaydi; aksincha, u savol-javob, bahs, tanqidiy tahlil, real hayotiy misollar va shaxsiy mas'uliyat tajribasi bilan bog'langandagina samarali bo'ladi. O'zbekiston jamiyati uchun bu masala alohida ahamiyatga ega, chunki mamlakat bir tomondan global iqtisodiyot, ilm-fan va texnologik innovatsiyalar bilan faol integratsiyalashmoqda, ikkinchi tomondan milliy davlatchilik, tarixiy xotira, diniy bag'rikenglik, oila, mahalla va ma'naviy merosga tayangan ijtimoiy barqarorlikni saqlashi zarur. "O'zbekiston - 2030" strategiyasida erkin va farovon Yangi O'zbekistonni barpo etish, har bir fuqaroga salohiyatini rivojlantirish imkoniyatini yaratish, sog'lom, bilimli va ma'naviy barkamol avlodni

tarbiyalash vazifalari belgilangan bo‘lib, bu maqsadlar mafkuraviy jarayonlarni eskicha buyruqbozlik bilan emas, balki inson kapitali, ilmiy tafakkur va fuqarolik faolligi orqali rivojlantirishni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, g‘oyaviy-mafkuraviy jarayonlarning intensivlashuvi sharoitida asosiy vazifa yoshlarni global axborotdan ajratish emas, balki ularga axborotni anglash, baholash va saralash madaniyatini berishdir. Bu yerda mafkuraviy immunitet biologik immunitetga o‘xshash metafora sifatida tushunilishi mumkin: u tashqi dunyo bilan aloqani to‘xtatmaydi, balki organizmning zararli ta’sirni foydali aloqadan farqlash qobiliyatini kuchaytiradi. Jamiyat ham shunday: yopiq jamiyat vaqtincha himoyalangandek ko‘rinsa-da, uzoq muddatda innovatsion zaiflikka uchraydi; nazoratsiz ochiq jamiyat esa qadriyatsiz parchalanish xavfiga duch keladi. Demak, maqbul yo‘l - ochiqlik va mas’uliyat, global bilim va milliy g‘oya, erkin fikr va ma’naviy mezon, texnologik taraqqiyot va insoniy qadriyatlar o‘rtasidagi muvozanatdir. G‘oyaviy-mafkuraviy jarayonlar intensivlashuvining yana bir muhim jihati shundaki, u faqat tashqi axborot bosimlari orqali emas, balki ichki ijtimoiy adolat, ishonch, ta’lim sifati, korrupsiyaga munosabat, davlat va fuqaro o‘rtasidagi muloqot darajasi orqali ham belgilanadi. Agar jamiyatda ijtimoiy ishonch past bo‘lsa, tashqi manipulyativ g‘oyalar tezroq ildiz otadi; agar fuqarolar o‘zini taraqqiyot jarayonining faol ishtirokchisi deb his qilsa, yot mafkuraviy ta’sirlar nisbatan zaiflashadi. Shuning uchun mafkuraviy barqarorlikni faqat g‘oyaviy tushuntirish ishlari bilan cheklab bo‘lmaydi; u adolatli boshqaruv, sifatli ta’lim, ochiq axborot, iqtisodiy imkoniyatlar, ijtimoiy himoya va madaniy o‘zlikni qadrlash bilan birga shakllanadi. Bu fikr 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasidagi inson qadrini yuksaltirish, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish, qonun ustuvorligi, ijtimoiy siyosat va ma’naviy taraqqiyot yo‘nalishlari bilan hamohangdir. Muhokamadan kelib chiqib aytish mumkinki, globallashuv davrida mafkuraviy jarayonlar intensivlashuviga javob sifatida uch darajali model zarur: nazariy darajada g‘oya va mafkura tushunchalarini zamonaviy axborot jamiyati sharoitida qayta talqin qilish; institutsional darajada ta’lim, media, mahalla, ilm-fan va fuqarolik jamiyati institutlarining hamkorligini kuchaytirish; amaliy darajada esa yoshlar va keng jamoatchilikda tanqidiy tafakkur, media savodxonlik, huquqiy madaniyat va milliy qadriyatlar bilan faxrlanish tuyg‘usini rivojlantirish. Falsafiy ma’noda bu jarayon jamiyatning o‘zini o‘zi anglash qobiliyatini sinovdan o‘tkazadi: qaysi jamiyat o‘z tarixiy xotirasini zamonaviy tafakkur bilan bog‘lay olsa, o‘sha jamiyat globallashuvni yutqazish emas, yangilanish imkoniyatiga aylantira oladi. Amaliy nuqtayi nazardan, mazkur muvozanatni ta’minlash uchun g‘oyaviy-mafkuraviy ishlar uch asosiy mezon asosida qayta tashkil etilishi lozim. Birinchi mezon - ilmiylik va dalillilik mezoni bo‘lib, har qanday ma’naviy-mafkuraviy tushuntirish zamonaviy ijtimoiy fanlar, tarixiy faktlar, huquqiy normalar va real hayotiy misollarga tayanishi kerak; aks holda u auditoriya, ayniqsa yoshlar tomonidan deklarativ nutq sifatida qabul qilinadi. Ikkinchi mezon - kommunikativ moslashuvchanlik mezoni bo‘lib, bir xil mazmundagi milliy g‘oya turli ijtimoiy guruhlariga bir xil uslubda yetkazilishi mumkin emas: talaba, tadbirkor, davlat xizmatchisi, migrant, ijodkor, dinshunos, muhandis yoki maktab o‘quvchisining axborot ehtiyoji, hayotiy tajribasi va motivatsiyasi farqlidir. Demak, mafkuraviy kommunikatsiya auditoriya psixologiyasi, yosh xususiyatlari, kasbiy muhit va raqamli platformalar mantiqini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi zarur. Uchinchi

mezon - ishtirok va hamkorlik mezoni bo'lib, g'oyaviy jarayon faqat yuqoridan pastga yo'naltirilgan targ'ibot emas, balki jamiyat a'zolarining o'z tajribasi, savoli, taklifi va ijodiy hissasini o'z ichiga olgan muloqot maydoni bo'lishi kerak. Globallashuvning hozirgi bosqichida ishonch faqat rasmiylikdan emas, balki samimiylik, ochiqlik va natijadorlikdan tug'iladi; shuning uchun mafkuraviy barqarorlikni ta'minlashda davlat institutlari, universitetlar, ilmiy markazlar, ommaviy axborot vositalari, fuqarolik jamiyati, diniy-ma'rifiy tashkilotlar, oila va mahalla bir-birini takrorlamaydigan, balki to'ldiradigan hamkor tizim sifatida harakat qilishi lozim. Mazkur hamkorlikda universitetlarning roli alohida ahamiyatga ega, chunki oliy ta'lim muassasasi faqat kasbiy bilim beruvchi maskan emas, balki tanqidiy fikr, fuqarolik mas'uliyati, milliy iftixor va global dunyoqarashni uyg'un shakllantiruvchi intellektual muhitdir. Shuningdek, zamonaviy mafkuraviy siyosatda raqamli kontent sifati hal qiluvchi omilga aylanmoqda: yoshlar murakkab falsafiy tushunchalarni ko'pincha qisqa video, infografika, podkast, interaktiv dars, blog posti yoki onlayn muhokama orqali qabul qilmoqda. Shu sababli milliy g'oya mazmuni ilmiy chuqurligini yo'qotmagan holda zamonaviy kommunikatsiya shakllariga tarjima qilinishi kerak. Bu yerda "tarjima" faqat til almashuvi emas, balki murakkab ma'noni auditoriya tushunadigan ramz, obraz va hayotiy muammolar bilan bog'lash san'atidir. Agar milliy g'oya yoshlarning real orzulari, kasbiy intilishlari, adolatga ehtiyoji, ijodiy erkinligi va global raqobatdagi o'rnini anglashiga xizmat qilsa, u shior emas, hayotiy motivatsiyaga aylanadi. Aksincha, agar mafkuraviy ish faqat tayyor iboralarni takrorlashga tushib qolsa, globallashuvning jonli, tezkor va emotsional axborot muhitida raqobatbardosh bo'la olmaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, globallashuv sharoitida g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlar intensivlashuvi zamonaviy jamiyatning tabiiy, murakkab va ko'p omilli hodisasi bo'lib, uni faqat xavf, faqat imkoniyat yoki faqat axborot almashinuvi sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan yetarli emas. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bu jarayon axborot oqimlarining transmilliylashuvi, qadriyatlar raqobatining kuchayishi, raqamli platformalar ta'sirining ortishi, milliy identitet va universal qadriyatlar muvozanati, shuningdek, mafkuraviy immunitetning tanqidiy tafakkur va axborot savodxonligi bilan yangilanishi tamoyillari orqali namoyon bo'ladi. G'oya jamiyatga maqsad, ma'no va istiqbol bersa, mafkura ana shu g'oyalarni ijtimoiy ong, tarixiy xotira, manfaatlar tizimi va institutsional amaliyot bilan bog'laydi. Globallashuv davrida mafkuraviy jarayonlar ko'pincha ochiq doktrina shaklida emas, balki raqamli kontent, madaniy trend, ommaviy obraz, emotsional narrativ va kundalik xulq-atvor modellari orqali ta'sir ko'rsatadi. Shu bois mafkuraviy barqarorlikni ta'minlash uchun faqat himoya mexanizmlari yetarli emas; ilmiy ma'rifat, sifatli ta'lim, media savodxonlik, fuqarolik muloqoti, huquqiy madaniyat va milliy qadriyatlarning zamonaviy talqini zarur. O'zbekiston sharoitida mazkur masala Konstitutsiyada belgilangan fikr, so'z, e'tiqod va axborot erkinligi bilan "O'zbekiston - 2030" strategiyasi hamda Taraqqiyot strategiyasidagi ma'naviy taraqqiyot, inson qadri, fuqarolik jamiyati, xavfsizlik va barqarorlik maqsadlarini uyg'unlashtirishni talab qiladi. Maqolada asoslanganidek, g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlarni samarali rivojlantirishning asosiy sharti jamiyatni global axborotdan ajratish emas, balki unga ilmiy tanlov, qadriyatli tafakkur va

ma'naviy mas'uliyat bilan kirishish salohiyatini berishdir. Shunday ekan, globallashuvning mafkuraviy bosimlariga qarshi eng kuchli javob yopiq cheklov emas, balki kuchli bilim, barqaror milliy identitet, ochiq muloqot, adolatli ijtimoiy muhit va yuksak ma'naviy immunitetdir. Kelgusidagi tadqiqotlarda g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlarning yoshlar ongiga ta'siri, ijtimoiy tarmoqlardagi mafkuraviy narrativlar, milliy g'oyaning raqamli kommunikatsiya shakllari va media savodxonlikning mafkuraviy immunitetni kuchaytirishdagi roli empirik usullar asosida chuqurroq o'rganilishi maqsadga muvofiqdir. Aynan shu yo'nalishlar O'zbekiston jamiyatining globallashuv sharoitida o'z ma'naviy mustaqilligini, intellektual raqobatbardoshligini va ijtimoiy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil 30-aprel kuni o'tkazilgan referendum asosida qabul qilingan rasmiy matn. - <https://constitution.uz/>
2. "O'zbekiston - 2030" strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni bilan tasdiqlangan. - https://www.davlat.uz/pages/2030_strategy
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida". - <https://president.uz/oz/lists/view/4954>
4. Mannheim K. Ideology and Utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge. - London: Routledge, 1936.
5. Gramsci A. Selections from the Prison Notebooks. - New York: International Publishers, 1971.
6. Althusser L. Ideology and Ideological State Apparatuses. In: Lenin and Philosophy and Other Essays. - New York: Monthly Review Press, 1971.
7. Castells M. The Rise of the Network Society. 2nd ed. - Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
8. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Vol. 1. - Boston: Beacon Press, 1984.
9. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. - London: SAGE Publications, 1992.